



## H. CHR. C. MORTENSEN

27. AUG. 1856 — 7. JUNI 1921

Tanken om at skaffe Klarhed over, hvor Trækfuglene drog hen om Vinteren, og hvilken Vej de fulgte, har altid beskæftiget Ornithologerne. En Del af de Spørgsmaal, der knytter sig hertil, kan løses ved den af Mortensen angivne Ringmærkning, og nogle af dem er allerede løste af ham selv og andre, der har fulgt hans Anvisninger. Intet Under at næppe nogen dansk Ornithologs Navn i Udlandet havde den Klang som Mortensens.

Spørgsmaalet om at mærke Trækfuglene paa en eller anden Maade og derved udforske deres Rejsers Vej og Maal var i og for sig gammelt, men oftest var det blevet ved Tanken eller højst ved enkelte, ret naive og upraktiske Forsøg. Mortensens Fortjeneste er, at han førte Tanken ud i Praxis; han mærkede et stort Antal Fugle om Foden med en Aluminiumring stemplet med hans Adresse, slap derpaa Fuglene løs og søgte at faa de saaledes mærkede Fugle tilbage. Det sidste opnaaede han dels ved at gøre sine Forsøg bekendte i ornithologiske og andre Tidsskrifter, dels gennem Dagspressen rundt om i Verden. I 1899 begyndte hans Ringmærkningsforsøg, og han fortsatte dem uafbrudt til sin Død. Selv naaede han med Assistance af en Del andre Ornithologer her i Landet at faa mærket ialt 6000 Fugle; hvad der efter hans Metode er mærket i Udlandet, løber vist op over 100,000.

De ydre Rammer i hans Liv er snart givne: HANS CHRISTIAN CORNELIUS MORTENSEN var født paa Jonstrup den 27. August 1856, hvor hans Fader, den bekendte Botaniker Hans Mortensen,

var Lærer ved Seminariet. Efter Studieaarene og adskillige Aars Lærervirksomhed i København kom han i 1888 til Viborg, hvor han levede Resten af sit Liv som Adjunkt, senere Overlærer ved Kathedralskolen. Og til Viborg og Omegn var for en meget stor Del hans Ringmærkningsforsøg knyttede. Efterhaanden som de skred frem, optog de mere og mere Tid, og de Indberetninger om mærkede Fugle, der kom hjem fra Udlandet, krævede en vidtløftig Korrespondance; heri som i alt sit skriftlige Arbejde havde han en virksom Støtte i sin Hustru Ingeborg Lemming Mortensen. Beundringsværdigt er det, hvad Mortensen naaede at faa udrettet, naar man betænker, at hans Helbred i en lang Aarrække var skrøbeligt og stærkt nedsatte hans Arbejdsevne; i de sidste Aar gik det stadig ned ad Bakke med Helbredet. I 1919 tog han sin Afsked fra Skolevirksomheden og den 7. Juni 1921 døde han som Følge af et apoplektisk Anfald.

Det var nu ikke alene som Genstand for Ringmærkningen, at Fuglene interesserede Mortensen. Hans Kærlighed til dem og Syslen med dem stammede fra hans aller tidligste Aar; hans første Arbejde om Fuglene, en Vejledning i at præparere Fugleskind, udkom 1889. Da han kom til Viborg, husede denne By foruden ham 2 andre kendte Ornithologer, Heiberg og Hagerup, og sammen med dem og Forfatteren af denne Artikel havde han i nogle Aar en ornithologisk Læseforening. Det var naturligt, at Oprettelsen af D. O. F. i høj Grad interesserede ham; han deltog i og talte ved den konstituerende Generalforsamling og virkede ivrigt for Foreningen ved Omtale i Pressen og paa anden Vis; talrige var de Indmeldelser af Medlemmer, der skyldtes ham. De fleste Resultater af hans Ringmærkningsforsøg fremkom ogsaa i Foreningens Tidsskrift, hvor de hørte til det mest læste Stof. Mortensen skrev livligt, var ikke bange for en vis Bredde i sine Arbejder, som nok kunde skabe nogen Uoverensstemmelse med Redaktionen, men sikkert var til Glæde for Læserne; hvorledes Beretningerne om de enkelte Fugles Skæbne naaede ham, kunde undertiden forme sig som hele smaa Romaner. De Artikler, der saaledes er fremkommet her i Tidsskriftet, indeholder, foruden en fyldig Redegørelse for hele Ringmærkningens Historie, Teknik og Fremtrængen overalt i Verden, Resultaterne om de enkelte Arter; hans Arbejde om de ringmærkede Storke vil være alle Medlemmer i frisk Minde.

Den daglige Lærergerning optog det meste af Mortensens Tid;

hvad der blev tilovers herfra, var der fuld Anvendelse for paa mange Maader. Det var en anselig Række Afhandlinger, han i Aarenes Løb naaede at faa skrevet, dels af videnskabelig Art dels mere populære. I det hele var han ivrig for at sprede Kundskab om Naturen ud i videre Kredse; herom vidner det, at han i en Aarrække var Formand for »Folkelig Universitetsforening i Viborg«, og herom taler de mange Artikler, han skrev dels i adskillige af Landets Dagblade, dels i »Frem«, »Gads danske Magasin« og »Dyrevennen«. Under Verdenskrigen udrettede han et stort Arbejde ved at virke som neutralt Mellemed mellem dem, der gav sig af med Ringmærkning i de krigsførende Lande; bedre end nogen Beskrivelse af dette Arbejde taler herom hans egne Ord i et Par Breve til en Ven. Den 25. September 1918 skriver han: »I denne Tid bliver jeg klemt, navnlig fra Tyskland, fra Fuglemærkningsstationerne, for at skaffe Underretning om mærkede Fugle fra et krigsførende Land til et andet. Jeg har skrevet for Rossitten<sup>1)</sup> til Finland, Nordrusland, Sydrusland, England — for Helgoland til England, Portugal og Natal — for Ungarn (Budapest) til England osv. osv. Ifjor spurgte Helgoland<sup>2)</sup> (for Tiden i Oldenburg), om jeg ikke havde nogen Bekendt i Kanton, saa jeg kunde skaffe at vide, hvor Dr. Weigold<sup>3)</sup> var bleven af. Jeg skrev derover (efter en Adresse opgivet af en god Ven af mig i Østas. Komp.'s Tjeneste), og et halvt Aars Tid efter fik jeg Brev først fra Købmanden i Kanton, at han endog blot en Time efter Modtagelsen af mit Brev havde »placeret« den tyske Doktor som Lærer ved den tysk-kinesiske Missionsskole i Kanton, og kort efter fra Doktoren selv med Skrivelser til hans Forældre og videnskabelige Anstalter i Tyskland. — Nu har jeg senere haft Tryksager til Forsendelse til ham fra Prof. Reichenow og Breve fra hans Slægt (Faderen er død, medens han har været borte). . . . Alt saadan noget tager den Smule Tid, jeg har til Raadighed udenfor Skolen. . . .«

<sup>1)</sup> Fugleiaagttagelsesstationen Rossitten paa Kurische Nehrung.

<sup>2)</sup> Ved »Helgoland« menes den derværende biologiske Station, som ved Krigen Begyndelse, da alle civile førtes bort fra Helgoland, fik Sæde i Oldenburg.

<sup>3)</sup> Dr. Hugo Weigold, en yngre tysk Zoolog, havde i en Aarrække været ansat ved den biologiske Station paa Helgoland, havde under sit Ophold der ivrigt studeret de interessante Trækforhold paa Øen og ringmærket en Mængde Fugle, hvilket havde bragt ham i Forbindelse med Mortensen. I 1913 havde han begivet sig paa en ornithologisk Forskningsrejse til Kina og stod just i Begreb med at rejse hjem i 1914, da Krigen brød ud og tvang ham til at blive.

I Brev af 2. December 1918 staar bl. a. » . . . skrevet forskellige Breve til Udlandet, navnlig Vogelwarte Rossitten, Biologische Anstalt auf Helgoland, Ung. ornithol. Centrale . . . . . og Mr. Witherby i London har skrevet til mig; men ogsaa fra andre Steder fik jeg Brev, saaledes fra Prof. Palmén i Helsingfors, men hans Breve holdt pludseligt op, og jeg har skrevet flere Gange til ham uden at faa Svar. . . . .

Mellem disse Mennesker, tilhørende fjendtlige Nationer har jeg været Mellemmand i ornithologiske Anliggender, f. Eks. besørget Tryksager til dem — ja ogsaa fra en Tysker, der sidder i engelsk Krigsfangenskab i Pieter Maritzburg (Natal, Sydafrika), fra en Englænder i Portugal har jeg hørt, ikke at tale om fra flere Godsejere i Rusland, bl. a. fra Hr. Falz-Fein, der havde et Gods i Ukraine, hvor han bl. a. havde indrettet et mange Hundrede Tdr. Land stort Stykke af Steppen til »fredet Land« med Antiloper, Trapper, Vildgæs og -Ænder. . . . .«

De vigtigste af Mortensens Arbejder om Fugle er følgende:

1. Anvisning til at udstoppe og opbevare Fugleskind, der ikke ønskes opstillede (Adolf Jacobsen, Viborg 1889).
2. Biologiske Noticer om Stæren (Naturen og Mennesket, Bd. 9, 1893).
3. En mærket Stork (Vor Jord [Frem], Aarg. 7, 1904).
4. Stæren, Myreløven og andre Skitser fra Dyrelivet (Tillge, Kbhvn. 1905).
5. Mærkede Trækfugle (Gads danske Magasin, 1907).
6. Munkefugl (*Sylvia atricapilla*) efteraarsforsinket (D. O. F.'s Tidsskr., Bd. 1, 1906—07).
7. Ringfugle (Ibid., Bd. 1, 1906—07).
8. Teal (*Anas crecca*) in winter (Vidensk. Medd. Nat. Foren., 1908).
9. Et Besøg hos den sorte Stork (Gads danske Magasin, 1908).
10. Fangst af Stære til Mærkning (D. O. F.'s Tidsskr., Bd. 3, 1908—09).
11. Nogle danske Rovfuglekulds Størrelse (Ibid., Bd. 4, 1909—10).
12. Meddelelse om nogle Ringfugle (Ibid., Bd. 5, 1910—11).
13. Fra Ringmærkningsstationen i Viborg (Ibid., Bd. 6, 1911—12). Heri historisk Oversigt over Ringmærkningen og indgaaende Beskrivelse af hele Arbejdet dermed.
14. Smaa Billeder fra Musevaagens Liv. (Fra Naturens Værksted, 1914).
15. Mærkede Spidsænder (D. O. F.'s Tidsskr., Bd. 8, 1913—14).
16. Mærkede Storke (Ibid., Bd. 14, 1920—21).
17. Foreløbig Meddelelse om mærkede Maager (Ibid., Bd. 15, 1921).

Ved sin Død efterlod han et næsten fuldendt Arbejde om ringmærkede Maager og adskilligt Materiale bl. a. om ringmærkede Hejrer; begge disse Arbejder vil antagelig fremkomme her i Tidsskriftet.

Ofte hænder det, naar en Mand bryder en ny Bane, at hans Arbejde senere viser sig tilgængeligt for Ændringer og Forbedringer, og tilsidst i høj Grad fjærner sig fra det oprindelige; saaledes er det ikke gaaet med Ringmærkningen; økonomisk Fordel eller ydre Udmærkelser skaffede den ikke sin Ophavsmand, men han kunde have den Tilfredsstillelse, at hans Fremgangsmaade, endnu medens han levede, blev taget op, i alt væsentligt uforandret, Verden over, og at han talte Disciple og Efterlignere blandt Ornithologer i alle Lande. Til Ringmærkningen og de Resultater, den har bragt og i Fremtiden bringer, vil H. Chr. C. Mortensens Navn stedse være knyttet.

O. HELMS.

---

## P. W. HEIBERG

STIFTSFYSIKUS, DR. MED.

24. JULI 1840 — 22. JUNI 1920

Med Dr. Heiberg, der døde sidste Sommer i en Alder af 80 Aar, forsvandt ikke blot en af Jyllands berømteste Læger, men tillige en fremragende Ornitholog. Udrustet med en glimrende Fysik, stor og fuld af Kraft, som han var, med et ukueligt Arbejdsmod og med en glødende Interesse for sit Fag og for Naturen, navnlig Fuglelivet, kom Heiberg i 1868 til Thisted, hvor han virkede til 1879. Som den Pioner for den moderne Kirurgi, han var, skulde man synes, at hans Lægegerning maatte have slugt al hans Tid. Men Heiberg kunde faa Tid til alt, hvad han vilde. Og han vilde gaa paa Jagt, og han vilde kende Egnens Fugleliv. At det sidste lykkedes næsten til Fuldkommenhed, fremgaar tydeligt af hans lille Bog — Thylands Fugle — der udkom i Viborg 1886. Selv den, der aldrig har været i Thy, vil ved Læsning af denne Bog komme til at elske Landet med den mægtige, storslaaede Natur og det rige Fugleliv, der beskrives